

SPORT JAKO TRWAŁY ELEMENT SYSTEMU WYCHOWANIA

W procesie wychowania człowieka wszechstronnie rozwiniętego nie można pominąć dziedziny działalności społecznej, jaką jest wychowanie fizyczne i sport szkolny. Obok sportu wyczynowego, inaczej wysoko kwalifikowanego, sport szkolny, a właściwie sport dzieci i młodzieży jest efektem połączenia problematyki mieszczącej się w ogólnej teorii treningu ze znajomością i przestrzeganiem zjawisk i praw rozwoju ontogenetycznego człowieka w jego dzieciństwie i w okresie młodzieńczym (11).

Sport dzieci i młodzieży, także sport rekreacyjny, w dużym stopniu uzależniony jest od sportu wyczynowego, który można uznać za zjawisko społeczne o ogromnym wpływie na organizację i funkcjonowanie społeczeństw wielu krajów świata.

Sport (4) stał się zjawiskiem uniwersalnym. Jest najbardziej rozpowszechnioną dziedziną ludzkich zainteresowań, bardziej rozpowszechnioną aniżeli kultura symboliczna, to znaczy sztuka, wiedzę rozpatrywaną z punktu widzenia czysto poznawczego, wiedza często niestosowana.

Największym przemianom sport uległ w XX wieku. Nasila się pogoń za rekordowymi wynikami na organizowanych zawodach sportowych wysokiej rangi, jak np. igrzyskach olimpijskich, mistrzostwach świata, kontynentu czy dobrze opłacanych turniejach i mityngach. Pociąga to za sobą obniżanie granicy wieku w uzyskiwaniu mistrzostwa sportowego, brutalizację i materializowanie się coraz bardziej siłowego i atletycznego sportu. Rodzi to pytanie – jak pisze S. Wołoszyn (13) – czy sport „służy jeszcze zdrowiu zawodnika?”, także zdrowiu moralnemu, czy też sankcjonuje zbyt często – zamiast zasady fair play – zasadę faul play, czy nie uświęca zasady „sukces za wszelką cenę i każdymi środkami.”

Negatywne aspekty szczególnie sportu wyczynowego, tj. m.in. doping, brutalizacja, komercjalizacja czy awantury, bójki i akty wandalizmu, dostrzegane są też przez nauczycieli, trenerów, studentów czy uczniów i wyrażane w sądach: uprawianie sportu powoduje pogorszenie stanu zdrowia, obniżenie wyników w nauce, jednostronny rozwój zawodnika, łamanie norm moralnych. Niektórzy twierdzą, że sport wyczynowy jest bezużyteczny, szkodliwy społecznie i sprzeciwiają się jego utrzymywaniu (5).

Sport z drugiej strony jest jednak pomocny przy rozwiązywaniu problemów współczesnego świata, ułatwia kontakty społeczne, polityczne, rozwija zainteresowania, dostarcza ludziom wspólnych doświadczeń i przeżyć, powoduje uczucia lojalności, koleżeńskości, przynależności do grupy czy narodu (8).

Wyniki wielu badań wskazują jednak na pozytywny wpływ uprawiania sportu przez dzieci i młodzież.

Z Żukowska (15) twierdzi, że sport jest źródłem samorealizacji człowieka. Jest wszechobecny w rozwoju i wychowaniu jednostki, stanowi źródło radości i silnych przeżyć emocjonalnych, jest płaszczyzną przyjaznych i życzliwych kontaktów z innymi. Na pozytywne skutki uprawiania sportu wskazują również wyniki badań klas sportowych: klasy te posiadają wyższy stopień atrakcyjności, mocniejszą strukturę społeczną, wyraźną wspólnotę interesów (6, 9, 14, 15). Również wyniki w nauce uczniów sportowców nie odbiegają od osiągnięć innych uczniów. A Karwacki (3) podaje, że w badanych przez niego szkołach egzamin dojrzałości pozytywnie zaliczyło 97,8-100% uczniów ze szkół mistrzostwa sportowego, co wskazuje na możliwość godzenia nauki ze sportem. O wpływie sportu szkolnego na ich dzieci pozytywnie wypowiadają się rodzice. J. Nowocien (9) podaje, że 86% rodziców interesuje się działalnością sportową własnych dzieci, asystując w startach, porównując wyniki uzyskane przez innych, wspólnie oglądając zawody, dyskutując na tematy sportowe. Według rodziców uczęszczanie do szkoły sportowej powoduje poprawę stanu zdrowia, wyników w nauce i zachowania się, a także w większym stopniu niż szkoła tradycyjna kształtuje obowiązkowość, systematyczność i dyscyplinę.

Podobnie jak wiele innych dziedzin życia sport posiada zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty. O ile współczesny sport wyczynowy może zawierać w sobie pewne sprzyjające łamaniu reguł gry czynniki, jak np. olbrzymie emocje i bardzo wysokie nagrody pieniężne, to sport szkolny, sport „wszystkich dzieci” może i powinien wychowawczo oddziaływać na młodzież. Przekonanie o pozytywnym wpływie sportu na rozwój osobowości człowieka, oparte na wynikach badań i doświadczeniach własnych, skłania do wspierania działań pozwalających na wykorzystanie jego walorów. Siłę sportu, szczególnie gier zespołowych, wykorzystał T. Arnold z Rugby i jego następcy w angielskich „szkołach publicznych” w drugiej połowie XIX wieku, w których bezwzględnie przestrzegana w sporcie szkolnym zasada „gry czystej i uczciwej” (fair play) miała duży wpływ na kształtowanie młodzieży.

Możliwości wykorzystania sportu w procesie wychowania młodzieży będą jednak możliwe tylko wówczas, kiedy młodzież będzie go powszechnie uprawiała. Każdy uczeń w szkole powinien mieć zapewniony dostęp

do wychowania fizycznego i sportu w przyzwoitych warunkach i pod opieką właściwie przygotowanych nauczycieli, zgodnie z przyjętą przez Konferencję UNESCO w 1978 roku Międzynarodową Kartą Wychowania Fizycznego i Sportu, która m.in. zawiera twierdzenie, że „każdy człowiek jest uprawniony do wszystkich praw i swobód w niej wymienionych” i „dlatego dostęp do wychowania fizycznego i sportu powinien być zapewniony i zagwarantowany każdej jednostce.”

Można dostrzec wysiłki w naszym kraju zmierzające do upowszechnienia uprawiania sportu. Za osiągnięcie w zakresie rozwoju kultury fizycznej można uznać uchwalenie w 1996 roku Ustawy o Kulturze Fizycznej, w której m.in. zwiększono obowiązkowy wymiar wychowania fizycznego dla uczniów klas IV-VI i gimnazjów do 4 godzin tygodniowo, a dla szkół ponadgimnazjalnych do 3. Przyjęty w tym samym roku Narodowy Program Zdrowia zakładał „zwiększenie aktywności fizycznej ludności” Do 2005 roku różne formy aktywności fizycznej w czasie wolnym uprawiać powinno co najmniej 50% młodzieży.

Nowością w skali europejskiej jest stworzenie programu „Sport wszystkich dzieci”, którego realizacją miały zajmować się głównie Uczniowskie Kluby Sportowe. Funkcjonuje również program „Szkolenie i współzawodnictwo młodzieży uzdolnionej” realizowany przez szkoły mistrzostwa sportowego, oraz inne ośrodki, organizujące imprezy sportowe i turystyczne dla dzieci, w tym również niepełnosprawnych.

Obserwuje się dynamiczny wzrost liczby UKS spowodowany głównie wsparciem ze strony UKFiT w postaci sprzętu sportowego, a także zainteresowaniem związków sportowych. Daje to nadzieję na rzeczywiste upowszechnienie uprawiania sportu przez znakomitą większość młodych ludzi.

Europejski Rok Edukacji poprzez Sport (ERES) był okazją do upowszechniania i wykorzystania wychowawczych walorów uczestnictwa młodzieży w sportowym współzawodnictwie do kształtowania postaw prozdrowotnych i prospołecznych. Inicjatorzy tego przedsięwzięcia sformułowali następujące cele: 1) intensyfikacja współpracy instytucji edukacyjnych i organizacji sportowych; 2) wykorzystanie sportu jako środka stymulacji rozwoju sprawności fizycznej i akceptacji zasad pracy zespołowej, solidarności, tolerancji i fair play; 3) rozwijanie społecznego zaangażowania w edukację nieformalną; 4) wykorzystanie edukacyjnych walorów międzykulturowych kontaktów młodzieży; 5) wykorzystanie sportu jako środka integracji społecznej grup społecznie marginalizowanych; 6) aktywizacja fizyczna uczniów w szkole; 7) poprawa jakości edukacji młodych sportowców wyczynowych.

Cele UKS zakładają – w odróżnieniu od ww. celów ERES – dążność

do osiągania dobrych wyników w sporcie przez utalentowanych uczniów, zakładając, że klub m.in. stanowi kuźnię kadr dla sportu wyczynowego.

UKS prowadzi działalność z młodzieżą szkolną od najmłodszych klas, niezwykle chłonną, wrażliwą na wszelkie wpływy, wzory postępowania. Wpływy te, wzmacniane emocjami z współzawodnictwa i rywalizacji, mają ogromną moc wychowawczą, w dużym stopniu kształtują postawy.

Istotną rolę w realizacji tych szczytnych celów może odegrać edukacja olimpijska oparta na dwóch fundamentalnych zasadach: idei fair play i idei pokoju. Ich uniwersalny charakter czyni olimpizm wartością nie tylko edukacyjną, ale również społeczną (16). „Celem ruchu olimpijskiego jest przyczynić się do budowy pokojowego i lepszego świata na drodze wychowania młodzieży poprzez sport, bez dyskryminacji jakiegokolwiek rodzaju i w duchu olimpijskim, który wymaga wzajemnego zrozumienia, ducha przyjaźni, solidarności i zachowań fair play” (7).

Czy możliwe jest wprowadzenie edukacji olimpijskiej do szkół i rzetelna jej realizacja? Program taki opracował i realizował w wybranych szkołach z pozytywnym skutkiem J. Nowocien (10). Jednak powszechne wykorzystanie w celach wychowawczych wartości sportu zależy w głównej mierze od nauczycieli, w tym głównie nauczycieli wychowania fizycznego, najczęściej prowadzących zajęcia w UKS.

Do realizacji zadań wychowawczych trzeba być jednak odpowiednio przygotowanym. W akademiach wychowania fizycznego nie ma opracowanego wydzielonego programu edukacyjnego, treści te zawarte są w programach pedagogiki lub historii sportu (17). Tylko „dwie uczelnie wychowania fizycznego realizują odrębny przedmiot w ramach obowiązkowych programów studiów bezpośrednio związanych z olimpizmem i jemu poświęcony” (1). D. Umiastowska stwierdza, iż „postawy nauczycieli wychowania fizycznego i trenerów odstaniają... braki w edukacji olimpijskiej, a często wręcz niewiedzę”, oraz że „nie dostrzegają oni prawie żadnych wartości edukacyjnych, których wskaźnikiem jest idea olimpijska” (12). T. Frołowicz twierdzi, że jeśli uczniowie dostrzegają w trakcie lekcji informacje związane ze sportem, to dotyczą one w zdecydowanej większości technologii sportu (2). Podobne wnioski sformułował J. Nowocien: „wprowadzona do szkół edukacja olimpijska zyskała u nauczycieli dużą aprobatę”, jednak nauczyciele częściej mówili o zagrożeniach moralnych w życiu, niż potencjale edukacyjnym zawartym w humanistycznych wartościach sportu (10).

Z wypowiedzi powyższych, opartych na badaniach naukowych można wyciągnąć wniosek, że realizacja celów edukacji sportowej stanowi poważny problem.

Sprawą priorytetową dla efektywnego wykorzystania wartości edukacyjnych sportu w kształceniu i wychowaniu dzieci i młodzieży wydaje się

być zmiana celów. Sport szkolny powinien być podporządkowany realizacji celów wychowania, a nie celom sportu wyczynowego, dla którego najistotniejszy jest wynik i sukces sportowy.

Literatura

1. Dąbrowska A. *Edukacja olimpijska w programach kształcenia polskich uczelni wychowania fizycznego*, (w :) Z Żukowska, R. Żukowski (red.), *Edukacja olimpijska w reformującej się szkole*, Warszawa 2000.
2. Frołowicz T., *Edukacyjne intencje nauczycieli wychowania fizycznego. Między deklaracjami a działaniami*, Gdańsk 2002.
3. Karwacki A., *Socjologiczne determinanty efektywności selekcji i treningu młodych sportowców w modelu polskiej szkoły mistrzostwa sportowego*, (w :) R. Panfil, J. Nosal (red.), *Edukacja młodzieży uzdolnionej w grach zespołowych poprzez niepubliczne szkoły mistrzostwa sportowego*, Wrocław 1998.
4. Kłoskowska A., *Przemówienie okolicznościowe*, (w :) Z Krawczyk (red.), *Kulturowe wartości sportu*, Warszawa 1981.
5. Królicki J., *Młodzież i nauczyciele wobec negatywnych aspektów sportu. Przeglądowa Konferencja Naukowa AWF'93*, Warszawa 1993.
6. Królicki J., Nowocień J., *Sport szkolny jako czynnik integrujący klasy szkolne i grupy studenckie*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne”, Toruń 1994.
7. Lipoński W., *Olimpizm dla każdego*, Poznań 2000.
8. Lis F. J., *Sport w kształtowaniu integracji społecznej*, (w :) Z Krawczyk, R. Kaniuk, J. Kosiewicz (red.), *Społeczne wartości kultury fizycznej*, Warszawa 1986.
9. Nowocień J., *Rodzice o swoich dzieciach uczęszczających do szkół sportowych*, (w :) Z Żukowska (red.), *Kultura fizyczna na różnych poziomach edukacji*, Warszawa 1986.
10. Nowocień J., *Społeczno-wychowawcze efekty edukacji olimpijskiej w szkole podstawowej*, (w :) Z Żukowska, R. Żukowski (red.), *Edukacja olimpijska w reformującej się szkole*, Warszawa 2000.
11. Przewęda R., *Sport dziecięcy i młodzieżowy*, (w :) T. Ulatowski (red.), *Teoria sportu*, SiT, Warszawa 1971.
12. Umiałowska D., *Poziom wiedzy o olimpizmie młodzieży polskiej na tle badań europejskich*, (w :) Z Żukowska, R. Żukowski (red.), *Edukacja olimpijska w reformującej się szkole*, Warszawa 2000.
13. Wołoszyn S., *O wychowaniu w sporcie dyskusyjnie*, Warszawa 1986.

14. Żukowska Z., *Aspekty pedagogiczne kształcenia uzdolnionej ruchowo młodzieży*, „Kultura Fizyczna” 1979, nr 12.
15. Żukowska Z., *Sport w alternatywnych koncepcjach edukacyjnych*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Wychowawcze aspekty sportu*, SALOS RP, Warszawa 1993.
16. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), *Wychowanie poprzez sport*, Warszawa 2003.
17. Żukowski R., *Inicjatywy polskie na tle światowej promocji edukacji olimpijskiej*, (w:) Z. Żukowska, R. Żukowski (red.), *Zdrowie i sport w edukacji globalnej*, Warszawa 2002.